

Екологічне право

УДК 502.1:34:061.1ЄС

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.17821713>

**Стан імплементації принципів довкілльового права ЄС у довкілльове
законодавство України**

Данилюк Леся Романівна,

кандидат юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри трудового, екологічного та аграрного права,

Карпатського національного університету імені Василя Стефаника,

м. Івано-Франківськ, Україна, <https://orcid.org/0000-0003-3201-8881>

Яремак Зоряна Василівна,

кандидат юридичних наук, доцент,

професор кафедри трудового, екологічного та аграрного права,

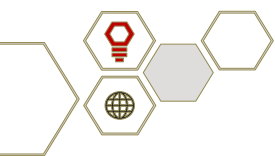
Карпатського національного університету імені Василя Стефаника,

м. Івано-Франківськ, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-4862-0570>

Прийнято: 18.11.2025 | Опубліковано: 30.11.2025

Анотація. Враховуючи специфіку суспільних відносин, які є предметом довкілльового права, їх комплексний і мультидисциплінарний характер (включають взаємодію права, екології, економіки тощо), транскордонне значення довкілльових загроз і необхідність взаємного співробітництва держав, відповідне національне законодавство вимагає узгодження з прийнятими та визнаними міжнародними механізмами.

Підписання Угоди про асоціацію знаменує новий етап для довкілльового законодавства України. Його можна охарактеризувати як час новітніх

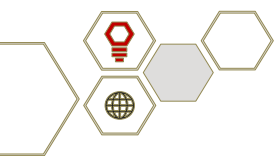
трансформацій змісту, а подекуди й докорінних змін суті норм довкіллевих актів, цілісного реформування довкіллевого сектору, впровадження європейських довкіллевих стандартів в Україні. Опираючись на відповідні світоглядні переходи обґрунтовується й формулювання теми статті.

В представленій роботі здійснено всебічний аналіз поточного стану гармонізації принципів довкіллевого законодавства України з європейськими підходами охорони довкілля.

Процес євроінтеграції України це період серйозних викликів, палких дискусій і перевірки готовності держави та суспільства слідувати обраному європейському вектору. На додачу до цього Україна зіткнулася з безпрецедентною російською агресією спочатку в вигляді спроб розколу країни шляхом збройного сепаратизму, а пізніше – повномасштабного вторгнення. Однак ми не відмовилися від європейського курсу, а в певній мірі євроінтеграційні процеси навіть посилилися. Проте виконання окремих зобов'язань, передбачених Угодою про асоціацію, все таки сповільнилося. Фактично зараз Україна знаходиться в унікально складній ситуації за якої завдання по вступі до ЄС виконуються в умовах воєнного стану.

В статті оригінально висвітлено основні засади державної екологічної політики, національні принципи охорони навколишнього природного середовища через вивчення впливу на них і інструменти їх впровадження принципів довкіллевого права ЄС.

Шляхом дослідження поточного стану гармонізації принципів довкіллевого законодавства України з європейськими підходами охорони довкілля, автори приходять до висновку, що правові засади охорони довкілля України вдало корелюють з спеціальними принципами довкіллевого права ЄС (принципи перестороги та попередження, принцип виправлення шкоди в джерелі її виникнення, принцип сталого розвитку, принцип забруднювач платить).

Водночас зберігається необхідність розробки та реалізації спеціального довкілльового законодавства України, яке продовжить започатковані секторальні реформи в галузі довкілля, враховуватиме виклики й загрози воєнного часу, орієнтуватиметься на стале повоєнне відновлення та сприятиме своєчасному приєднанню до ЄС.

Ключові слова: охорона довкілля, принципи довкілльового права, ЄС, Україна, принципи перестороги та попередження, принцип виправлення шкоди в джерелі її виникнення, принцип сталого розвитку, принцип забруднювач платить.

The status of implementation of the principles of EU environmental law into the environmental legislation of Ukraine

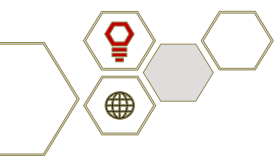
Lesia Danyliuk,

Candidate of Science in Law, Associate Professor,
Head of the Department of Labour, Environmental and Agricultural Law,
Vasyl Stefanyk Carpathian National University,
Ivano-Fankivsk, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0003-3201-8881>,

Zoryana Yaremak,

Candidate of Science in Law, Associate Professor,
Professor of the Department of Labour, Environmental and Agricultural Law,
Vasyl Stefanyk Carpathian National University,
Ivano-Fankivsk, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0002-4862-0570>,

Abstract. Taking into account the specifics of social relations that are the subject of environmental law, their complex and multidisciplinary nature (including the interaction of law, ecology, economics, etc.), the transboundary significance of environmental threats and the need for mutual cooperation between states require

that relevant national legislation be consistent with accepted and recognized international mechanisms.

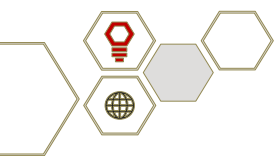
The signing of the Association Agreement marks a new stage for Ukraine's environmental legislation. It can be characterized as a time of new transformations in the content, and in some cases, radical changes in the essence of environmental regulations, a comprehensive reform of the environmental sector, and the introduction of European environmental standards in Ukraine. Based on the relevant worldview transitions, the formulation of the topic of the article is also justified.

The presented work provides a comprehensive analysis of the current state of harmonization of the principles of Ukrainian environmental legislation with European approaches to environmental protection.

The process of Ukraine's European integration is a period of serious challenges, heated discussions and testing the readiness of the state and society to follow the chosen European vector. In addition, Ukraine has faced unprecedented Russian aggression, first in the form of attempts to split the country through armed separatism, and later - a full-scale invasion. At the same time, we have not abandoned the European course, and to some extent the European integration processes have even intensified. However, the implementation of certain obligations stipulated by the Association Agreement has nevertheless slowed down. In fact, Ukraine is now in a uniquely difficult situation in which the tasks of joining the EU are being carried out under martial law.

The article originally highlights the main principles of state environmental policy, national principles of environmental protection through the study of the impact on them and the tools for their implementation of the principles of EU environmental law.

By studying the current state of harmonization of the principles of Ukrainian environmental legislation with European approaches to environmental protection, the authors conclude that the legal principles of environmental protection in Ukraine are successfully correlated with the special principles of EU environmental law

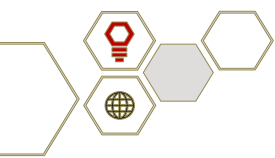
(precautionary and prevention principles, principle of rectification at source, sustainable development, “polluter pays” principle).

At the same time, there remains a need to develop and implement special environmental legislation in Ukraine, which will continue the initiated sectoral reforms in the field of environment, take into account the challenges and threats of wartime, focus on sustainable post-war recovery, and contribute to timely accession to the EU.

Keywords: environmental protection, principles of environmental law, EU, Ukraine, precautionary and prevention principles, principle of rectification at source, sustainable development, “polluter pays” principle.

Постановка проблеми. Довкілляве законодавство України постійно розвивається та трансформується зважаючи на виклики, які постають перед суспільством, державою й міжнародною спільнотою. Загалом його формування відбувалося та продовжується під впливом історичних, політичних, економічних і соціальних змін. Звісно, що ті чи інші процеси не відбуваються безслідно для правової системи в цілому, але саме довкіллеві питання в їх наслідок потребують першочергових реакцій і змістовних перетворень. Це, серед іншого, пояснюється тим, що проблеми охорони, використання та відтворення природних об’єктів і їх ресурсів, реалізації та захисту екологічних прав, забезпечення екологічної безпеки виходять за рамки приватноправового регулювання й не можуть вирішуватися державою відокремлено без врахування підходів вироблених на міжнародному рівні.

Відтак, враховуючи специфіку суспільних відносин, які є предметом довкіллевого права, їх комплексний і мультидисциплінарний характер (включають взаємодію права, екології, економіки тощо), транскордонне значення довкіллевих загроз і необхідність взаємного співробітництва держав, відповідне національне законодавство вимагає узгодження з прийнятими та визнаними міжнародними механізмами.

Підписання Угоди про асоціацію [1] знаменує новий етап для довкілльового законодавства України. Його можна охарактеризувати як час новітніх трансформацій змісту, а подекуди й докорінних змін суті норм довкілльових актів, цілісного реформування довкілльового сектору, впровадження європейських довкілльових стандартів в Україні.

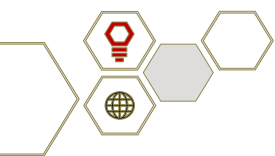
Опираючись на відповідні світоглядні переходи обґрунтовується й формулювання теми статті.

Дослідження закладає теоретичні підвалини для подальшого вдосконалення національних правових засад регулювання довкілльових відносин, а також розглядає практичні інструменти впровадження кращих європейських довкілльових практик в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій демонструє, що принципи довкілльового права ЄС і України, їх зміст, класифікація є предметами наукових розробок представників вітчизняної правової науки (Л. Л. Богачової [2], Н. Р. Кобецької [3], В. В. Колесніченка [4], С. М. Кравченко [5], Н. Р. Малишевої [6], В. Д. Сидор [7]) і зарубіжних вчених (N. de Sadeleer [8], B. Sjaafjell [9]), праці яких стали доктринальною базою для даної роботи.

Однак тема впровадження принципів довкілльового права ЄС у законодавство України не є достатньо висвітленою, а здебільшого розвинена на рівні сепарованого вивчення спеціальних принципів довкілльового права ЄС і особливостей правових засад охорони довкілля України. Тому обраний напрям наукової дискусії є актуальним і затребуваним.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. З моменту підписання Угоди про асоціацію та на виконання Україною зобов'язань, взятих на себе в її рамках і похідних від неї документів, вітчизняне довкілльове законодавство зазнало значних перетворень. Безумовно, що сучасні національні форматування в галузі довкілля, з огляду на різного роду обставини, не завжди були вчасними, цілісними й звершеними,

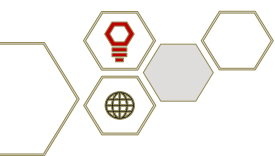

а іноді взагалі не сприймалися бізнесовими колами чи їх лобістами. Це в свою чергу призводило до уповільнення довкіллевих реформ, неузгодженості довкіллевих політик на різних рівнях і по секторах тощо. Водночас, у контексті євроінтеграції України, даний напрям є одним з найбільш наповнених реформаційними кроками та реальними змінами. Результатом і доказом чого є відмова від низки пострадянських довкіллевих інститутів, запровадження натомість європейських довкіллевих практик шляхом прийняття нових нормативно-правових актів Україною з метою досягнення домовленостей з ЄС. Звісно, що фундаментом і першим кроком на цьому шляху слугує гармонізація принципів українського довкіллевого законодавства з європейськими підходами охорони довкілля. Тому доречно з'ясувати стан імплементації спеціальних принципів довкіллевого права ЄС у довкіллевому законодавстві України.

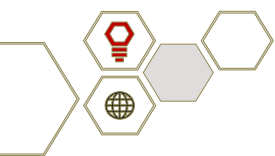
Мета презентованого дослідження полягає в всебічному аналізі поточного стану гармонізації принципів довкіллевого законодавства України з європейськими підходами охорони довкілля. Очікується, що за його результатами вдасться встановити актуальну відповідність принципів довкіллевого законодавства України стандартам ЄС, а також окреслити напрями їх подальшого розвитку та правового наближення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Закон України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» [10] застосування принципів перестороги, превентивності (запобігання), пріоритетності усунення джерел шкоди довкіллю, «забруднювач платить» відносить до основних засад державної екологічної політики.

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [11], основними принципами охорони навколишнього природного середовища є: пріоритетність вимог екологічної безпеки, обов'язковість додержання екологічних нормативів та лімітів

використання природних ресурсів при здійсненні господарської, управлінської та іншої діяльності; гарантування екологічно безпечного середовища для життя і здоров'я людей; запобіжний характер заходів щодо охорони навколишнього природного середовища; екологізація матеріального виробництва на основі комплексності рішень у питаннях охорони навколишнього природного середовища, використання та відтворення відновлюваних природних ресурсів, широкого впровадження новітніх технологій; збереження просторової та видової різноманітності і цілісності природних об'єктів і комплексів; науково обгрунтоване узгодження екологічних, економічних та соціальних інтересів суспільства на основі поєднання міждисциплінарних знань екологічних, соціальних, природничих і технічних наук та прогнозування стану навколишнього природного середовища; обов'язковість оцінки впливу на довкілля; гласність і демократизм при прийнятті рішень, реалізація яких впливає на стан навколишнього природного середовища, формування у населення екологічного світогляду; науково обгрунтоване нормування впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє природне середовище; безоплатність загального та платність спеціального використання природних ресурсів для господарської діяльності; компенсація шкоди, заподіяної порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища; вирішення питань охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів з урахуванням ступеня антропогенної змінності територій, сукупної дії факторів, що негативно впливають на екологічну обстановку; поєднання заходів стимулювання і відповідальності у справі охорони навколишнього природного середовища; вирішення проблем охорони навколишнього природного середовища на основі широкого міждержавного співробітництва; встановлення екологічного податку, рентної плати за спеціальне використання води, рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів, рентної плати за користування

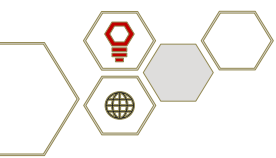
надрами відповідно до Податкового кодексу України; врахування результатів стратегічної екологічної оцінки.

Визначені ст. 3 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» принципи беруться за основу для виокремлення системи принципів екологічного права України. Водночас, в навчальній та, тим більше, науковій літературі вони представляються в ширшому розумінні [3, с. 11].

Побіжний огляд перелічених принципів вказує, що вони вдало корелюються як між собою, так і з спеціальними принципами довкіллевого права ЄС (принципи перестороги та попередження, принцип виправлення шкоди в джерелі її виникнення, принцип сталого розвитку, принцип забруднювач платить).

Принципи перестороги та попередження. В. Д. Сидор вивчаючи перспективи відповідальності господарюючих суб'єктів за заподіяну навколишньому середовищу шкоду в Європейському Союзі та Україні, стверджує про існування в чинному законодавстві превентивних заходів, направлених на її запобігання. Науковиця зазначає, що концепція сталого розвитку дала поштовх для втілення в життя ще двох важливих принципів, які дозволяють попередити заподіяння господарюючими суб'єктами екологічної шкоди – принцип перестороги та принцип оцінки впливу. Подібні принципи можна зустріти й у вітчизняному екологічному законодавстві (наприклад, статті 3 та 51 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища») [7, с. 77–79].

І справді, принципи перестороги та попередження знаходять своє відображення в довкіллевому законодавстві України. Хоча не завжди ми маємо змогу змістовно розмежувати їх і розглядати як самостійні один від одного. Адже загалом вони проявляються в дотичних запобіжно-превентивних заходах, які реалізуються в межах процедур інформування про

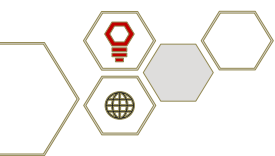

стан довкілля, екологічного нормування й стандартизації, екологічного контролю, оцінки впливу на довкілля та багатьох інших.

Крім Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», принципи перестороги та попередження містяться в окремих положеннях Законів України «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації», «Про охорону атмосферного повітря», «Про стандартизацію», «Про технічні регламенти та оцінку відповідності», «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», «Про інтегроване запобігання та контроль промислового забруднення», «Про оцінку впливу на довкілля», «Про стратегічну екологічну оцінку», «Про управління відходами» й інших законів, поресурсових кодексів, підзаконних нормативно-правових актів, прийнятих для деталізації механізмів здійснення відповідних процедур.

Принцип виправлення шкоди в джерелі її виникнення. Знову ж таки Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» передбачає ряд обов'язкових вимог щодо усунення виявлених порушень вимог законодавства, запобігання аваріям і ліквідації шкідливих для довкілля наслідків. Так само в більшості кодексів і законів встановлена необхідність здійснювати природокористувачами заходи охорони та відновлення природних об'єктів з метою їх збереження. Проте принцип виправлення шкоди в джерелі її виникнення має застосовуватися ще раніше аби не допустити масштабування негативних для довкілля наслідків і зменшити їх потенційну загрозу в місці та на момент утворення.

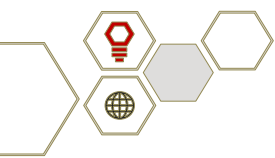
Тому даний принцип яскраво проявляється через функції екологічного прогнозування, екологічного програмування, моніторингу довкілля тощо. Відтак також вбачаємо його в нормах перелічених вище законодавчих актів, Положення про державну систему моніторингу довкілля [12] (чинне станом на зараз), Порядку функціонування державної системи моніторингу довкілля та її підсистем [13] (який замінить попереднє Положення) й інших.

Принцип сталого розвитку. Ним, без перебільшень, сьогодні пронизане все докiллєве законодавство України та докiллєві iнститути. Забезпечення його впровадження гарантується через облік в галузі природокористування й охорони довкілля, ведення державних кадастрів природних ресурсів, розподіл і перерозподіл природних ресурсів, ліцензування та видачу дозволів у галузі природокористування, лімітування в галузі використання й охорони довкілля тощо.

Крім цього, проблеми, пов'язані з побудовою ефективного правового механізму iмплементації концепції сталого розвитку в українську правотворчу та правозастосовчу практику, активно й всебічно висвітлюються в еколого-правовій науці [14].

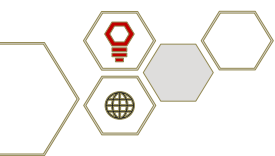
Принцип забруднювач платить. В сучасному трактуванні принцип «забруднювач платить» означає, що, по-перше, винуватець забруднення має взяти на себе усі витрати з охорони довкілля, і, по-друге, він має право відшкодувати свої природоохоронні витрати через ціни на свою продукцію й послуги [15, с. 298]. Часто до елементів механізму принципу забруднювач платить відносять тільки екологічний податок і юридичну відповідальність. Однак потрібно зауважити, що цей принцип має багатовекторний характер і не зводиться виключно до заходів оподаткування та юридичної відповідальності. Фактично механізм його дії спрямований на: фінансові вкладення в виробничі процеси для запобігання забруднення, використання найефективніших доступних технологій, здійснення інших превентивних заходів; сплата екологічного податку й рентних платежів за спеціальне природокористування; відшкодування екологічних збитків, завданих діями чи бездіяльністю забруднювача; витрати на забезпечення довготривалого використання товарів і раціонального поводження з ними після втрати їх споживчих властивостей (постгарантійне використання, переробка, утилізація тощо).

Серед пріоритетних напрямків розвитку економічних інструментів управління визначають вдосконалення системи екологічних податків і платежів, програмно-цільового методу фінансування, пільгового банківського кредитування, стимулювання екологічного підприємництва. Науковці пропонують деякі варіанти щодо успішного впровадження принципу «забруднювач платить»: формування й актуалізація правового забезпечення, зокрема в частині відповідальності за порушення природоохоронних вимог; оптимізацію системи нормування емісії забруднювальних речовин; підвищення ефективності, моніторингу, оцінки впливу на довкілля; упровадження систем екологічної сертифікації, екологічного менеджменту, аудиту (стандарти серії ISO 14000), посилення екологічного контролю; підвищення ставок екологічного податку за забруднення навколишнього природного середовища, на основі фактичних (інструментально підтверджених) даних, що буде стимулювати підприємства до впровадження природоохоронних заходів [15, с. 299].

Висновки. Процес євроінтеграції України це період серйозних викликів, палких дискусій і перевірки готовності держави та суспільства слідувати обраному європейському вектору. На додачу до цього Україна зіткнулася з безпрецедентною російською агресією спочатку в вигляді спроб розколу країни шляхом збройного сепаратизму, а пізніше – повномасштабного вторгнення. Однак ми не відмовилися від європейського курсу, а в певній мірі євроінтеграційні процеси навіть посилилися. Проте виконання окремих зобов'язань, передбачених Угодою про асоціацію, все таки сповільнилося. Фактично зараз Україна знаходиться в унікально складній ситуації за якої завдання по вступі до ЄС виконуються в умовах воєнного стану.

Дослідження поточного стану гармонізації принципів довкіллевого законодавства України з європейськими підходами охорони довкілля вказує, що правові засади охорони довкілля України вдало корелюють з спеціальними принципами довкіллевого права ЄС (принципи перестороги та попередження,

принцип виправлення шкоди в джерелі її виникнення, принцип сталого розвитку, принцип забруднювач платить).

Водночас зберігається необхідність розробки та реалізації спеціального довкілльового законодавства України, яке продовжить започатковані секторальні реформи в галузі довкілля, враховуватиме виклики й загрози воєнного часу, орієнтуватиметься на стале повоєнне відновлення та сприятиме своєчасному приєднанню до ЄС.

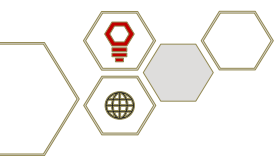
Серед найбільш затребуваних напрямків, які потребують ефективного впровадження довкілльових реформ можна виокремити: посилення екологічної (хімічної) безпеки, ефективне управління відходами, інтегрована кліматична політика, комплексний моніторинг довкілля, запобігання промисловому забрудненню, інтегроване управління водними ресурсами, стале ведення лісового господарства, управління природоохоронними територіями, стале надрокористування.

Список використаних джерел

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 21.03.2014 р. Дата оновлення: 30.11.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення: 25.09.2025).

2. Богачова Л. Л. Принципи європейського і національного права (порівняльно-правовий аналіз критеріїв класифікації). *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2013. Випуск 26. С. 47–60. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/7549/1/Bogacheva_47.pdf (дата звернення: 25.09.2025).

3. Кобецька Н. Р. Система принципів права охорони довкілля в українській та польській правових доктринах. *Науковий вісник*

Ужгородського національного університету. 2023. № 76, частина 2. С. 9–15.
DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.76.2.1>.

4. Колесніченко В. В. Принципи права Європейського Союзу у світлі Лісабонського договору. *Актуальні проблеми політики: збірник наукових праць*. 2009. Випуск 36. С. 181–187. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e9a7e1e1-0bcb-47b1-b3fc-ac86991300bd/content> (дата звернення: 25.09.2025).

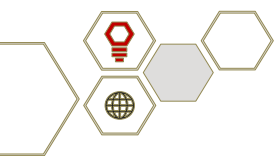
5. Кравченко С. М., Андрусевич А. О., Бонайн Дж. Актуальні проблеми міжнародного права навколишнього середовища. Підручник / під заг. ред. проф. С. М. Кравченко. Львів: Вид. центр ЛНУ, 2002. 336 с.

6. Малишева Н. Р. Еволюція феномену реалізації довкіллевого законодавства під впливом сучасних викликів і загроз. *Альманах права*. 2025. Випуск 16. С. 61–68. DOI: <https://doi.org/10.33663/2524-017X-2025-16-61-68>.

7. Сидор В. Д. Перспективна відповідальність господарюючих суб'єктів за заподіяну навколишньому середовищу шкоду в Європейському Союзі та Україні. С. 77–79. URL: <https://ir.nmu.org.ua/server/api/core/bitstreams/f09d6dae-3bf9-4197-9968-53db2868de01/content> (дата звернення: 25.09.2025).

8. de Sadeleer N. The principle of a high level of environmental protection in EU law: policy principle or general principle of law? *Miljörättsliga Perspektiv Och Tankevändor: Vänbok Till, Jan Darpö and Gabriel Michanek*. Uppsala: Iustus Förlag AB, 2013. P. 447–465. URL: <https://ssrn.com/abstract=2284938> (Last accessed: 25.09.2025).

9. Sjaafjell B. The Environmental Integration Principle: A Necessary Step Towards Policy Coherence for Sustainability (preprint). *The EU and the Proliferation of Integration Principles under the Lisbon Treaty*: Francesca Ippolito, Maria Eugenia Bartolino and Massimo Condinanzi. Routledge, 2019. 23 p. URL: <https://ssrn.com/abstract=3294910> (Last accessed: 25.09.2025).

10. Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019 р. № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19> (дата звернення: 25.09.2025).

11. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-XII. Дата оновлення: 08.08.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12> (дата звернення: 25.09.2025).

12. Про затвердження Положення про державну систему моніторингу довкілля: постанова Кабінету Міністрів України від 30.03.1998 р. № 391. Дата оновлення: 26.09.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/391-98-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.09.2025).

13. Деякі питання функціонування державної системи моніторингу довкілля та її підсистем: постанова Кабінету Міністрів України від 13.06.2024 р. № 684. Дата оновлення: 11.04.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/684-2024-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.09.2025).

14. Realization of Sustainable Development Principle in Environmental Legal Relations: Legislation and Law Enforcement Practice in Ukraine: monograph / Editors N. Kobetska, Z. Yaremak, L. Danyliuk. Ivano-Frankivsk: Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, 2022. 226 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/392654635_Realization_of_Sustainable_Development_Principle_in_Environmental_Legal_Relations_Legislation_and_Law_Enforcement_Practice_in_Ukraine_Editors_N_Kobetska_Z_Yaremak_L_Danyliuk_Ivano-Frankivsk_Vasyl_Stef. (Last accessed: 25.09.2025).

15. Широкий М. О., Бредіхіна В. Л. Щодо змісту міжнародного екологічного принципу «забруднювач платить». *Журнал східноєвропейського права*. 2018. № 51. С. 295–301. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.76.2.1>.